

מה בין צבא ארצות הברית בעיראק ולצה"ל ביהודה ושומרון

גיורא סגל

מבוא

מאז 2003 מתחוללת בעיראק מלחמה, שארצות הברית מעורבת בה ישירות. במאמר זה אנסה לבחון כמה נקודות להשוואה בין הפעלת הכוח של ארצות הברית בעיראק, וזו של צה"ל ביהודה ושומרון.

תופעת המלחמה הוגדרה בשנים האחרונות על ידי חלוקה ללחימה סימטרית וללחימה א-סימטרית. אף כי המונח חדש, אין חידוש בחלוקה הזו,¹ המייצגת את שני המרכיבים העיקריים של תופעת המלחמה,² הקשורים זה בזה, ולפיכך מחייבת בחינה מקצועית קבועה.³ עימותים בין מדינות עלולים להתפתח למלחמה קונבנציונלית סימטרית שבד בבד עמה או בעקבותיה יתרחש עימות בעל מאפיינים א-סימטריים. המעבר מלחימה נגד אויב קונבנציונלי ללחימה נגד טרור וגרילה הוא מעבר ישיר וטבעי. במזרח התיכון ניכרת כבר שנים הבנה שעומות מוגבל מתרחש בד בבד עם המלחמה הקונבנציונלית ובהמשך לה.⁴ צבאות צריכים להיערך להתמודדות עם מאפייניה החדשים של תופעה זו, הן במובן בניין הכוח והן במובן הפעלתו. החידוש באתגר שתופעה זו מציבה נעוץ בכך שהאפקטיביות הכוללת של הפעלת הכוח על ידי ארגונים כאלה והאתגר שהם מציבים למדינות דמוקרטיות הולך וגדל. השימוש במונח "צבא טרורילה"⁵ מתאר מצד אחד את היכולת המבצעית הכוללת של ארגון טרור להיות ארגון כמו צבאי, ומצד אחר את הקושי של מדינות דמוקרטיות להתמודד עמו צבאית בשל העובדה הבסיסית שארגונים אלה פועלים מתוך האוכלוסייה האזרחית, באמצעותה ותוך כדי שימוש בה כמגן אנושי.

גיורא סגל הוא חוקר בתכנית המחקר צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי

הרקע ללחימת ארצות הברית בעיראק

בשנת 2003, לאחר כיבושה של עיראק, החילו בה האמריקנים שלטון צבאי. האסטרטגיה של ארצות הברית בעיראק, שהתגבשה לאחר כיבושה, הגדירה כי יש לבנות, לחזק ולהעביר שליטה לממשל מקומי עיראקי עם הבשלת כמה תנאים⁶: מידה סבירה של יציבות השלטון, רמת אלימות נמוכה, קצב ומרקם חיים אזרחיים סביר. השגת התנאים הללו נדרשה בכל האזורים בעיראק עד רמת השלטון המקומי בכל אזור. מאסטרטגיה זו נגזרו שלושה מרכיבי פעולה בתחומים האלה:

- א. בתחום הכלכלה – סיוע הומניטרי בינלאומי, סיוע בפיתוח תשתיות כלכליות אזרחיות, ניהול המשאבים ובניית יכולת צמיחה כלכלית.
- ב. בתחום הממשל – בנייה מחדש של הממשל בעיראק, מיסוד וחיזוק הממשל העצמי, בניית יכולת תפקודית בתחום האזרחי ושיקום חברתי.
- ג. בתחום הביטחון – הורדת סף האלימות על ידי מערכה מקיפה וישירה של ארצות הברית נגד הטרור, בניית צבא לעיראק, בניית משטרות מקומיות ואזרחיות, הגברת הביטחון האישי של האזרחים, הגברת הביטחון הציבורי, הבטחת מרקם החיים האזרחי של האוכלוסייה.

עם מינויו של גנרל פטראוס לפיקוד על הכוחות האמריקניים בעיראק באביב 2007 תגברו האמריקנים מאוד את כוחותיהם בעיראק, ופתחו במאמצי לחימה אינטנסיביים שמטרתם הייתה פגיעה קשה בטרור וסיכול יכולותיו. מבצעים אלו היו תולדה של אסטרטגיה בשם 'גאות' – Surge⁷. מהותה של אסטרטגיה זו הייתה תגבור ניכר של השטח בכוח צבאי וביצוע מערכה אינטנסיבית נגד ההתקוממות המזוינת בד בבד עם פעולה נרחבת בקרב האוכלוסייה האזרחית, תוך כדי שיתוף של כל ארגוני הביטחון שעמדו לרשותו של הכוח המוגבר⁸. מיוני 2007, ארבעה חודשים בערך לאחר תחילת שלב זה של המערכה, החלה ירידה של ממש באלימות הבינעדתית. המתחים בין הפוליטיקה הלאומית בעיראק, הממשל המרכזי הייצוגי בבגדאד, הדומיננטיות השיעית המאוזנת עם הסונים והכורדים מזה, ובין הפוליטיקה המקומית, העדתית, המבוססת על השיוך הדתי, המפלגתית והשבטית מזה, יוצרים כר נרחב להתפתחות אלימות. לפיכך האלימות בעיראק, המרכיבה את האיום בכלל, היא אלימות בינעדתית, אלימות תוך-עדתית ואלימות המבוססת על ה"התנגדות".

מנקודת המבט של ארצות הברית היו תוצאותיה הראשונות של אסטרטגיית ה"גאות"⁹ מוצלחות, הן משום שמספר אירועי הלחימה במרחבי האחריות המבצעיים קטן מאוד, והן משום שהיציבות הביטחונית במרחבי האחריות של ארצות הברית השתפרה ללא היכר. מלבד זה, השפיע מאוד השיקום האזרחי של מרחבים אלו על שיתוף הפעולה של האזרחים העיראקים עם האמריקנים.

התפתחויות אלה יצרו הרגשה שהכיוון נכון, ובסופו של דבר יקדמו אסטרטגיית הגאות וכל מה שבא בעקבותיה (שיפור בתשתיות המקומיות עקב עבודת צוותי השיקום האמריקניים, שיפור כלכלי מקומי ועוד מרכיבי שיפור אזרחיים ברמה המוניציפלית בכל עירה, כפר או עיר שהפעילות הצבאית בהם הצליחה) את אפשרות יציאתם של הכוחות האמריקניים מעיראק.

למרות זאת, נותרו המתחים בעינם,¹⁰ שכן החזקת המרחב על ידי כוחות אמריקניים ועיראקיים גדולים בחסות ארצות הברית נותרה תנאי חיוני לשמירה על הישגיה של אסטרטגיית "הגאות". העברתם של כוחות אמריקניים גדולים ללחימה באפגניסטן, שהייתה בתחילה על חשבון הכוחות בעיראק חייבה הגדלה ותחזוק משמעותי של הכוחות העיראקיים בשיתוף ארצות הברית כדי לאפשר את הישגי "הגאות".

כיום (ינואר 2010) האמריקנים מנסים להחיל אסטרטגיה דומה במלחמה באפגניסטן נגד הטאליבן ואל-קאעידה, והחלטת נשיא ארצות הברית בדצמבר 2009 להוסיף שלושים אלף חיילים לכוחו באפגניסטן היא תוצאה של יישום אסטרטגיה זו. בו בזמן, ונכון לכתובת שורות אלה, אירועי הלחימה בעיראק נמשכים, ואף שירדה שכיחותם, הפוטנציאל לחידושם בהיקף נרחב קיים. הדרך להשיג הישגים בני קיימה כרוכה ביכולת להעביר את הסמכות הנוצרת מתוך כיבוש השטח לגורמי כוח מקומיים, שיוכלו לכונן את הסדר הרצוי. נכון להיום, טרם הושג הישג זה. אין ברור כלל אם יציאה היום תאפשר יציבות אזורית. במקום שלא יהיו בו יציבות אזורית וסדרי ממשל סבירים עלול להתפתח טרור בממדים גדולים.

עיראק ויהודה ושומרון – מיפוי האיום

כבר כמה שנים אזור יהודה ושומרון הוא זירת ההתמודדות המרכזית של צה"ל עם איומי טרור וגרילה עירונית (להבדיל מאיומי ירי מרגמות ורקטות תלול מסלול בזירת עזה). בזירת יהודה ושומרון צה"ל מתמודד עם איום בלחימת טרור במערכה ארוכה ומתמשכת של התשה. זו באה לידי ביטוי בעבר בהתקפה ישירה על כוחות צבאיים ומרכיבי פעולה אזרחיים שלטוניים ובפגיעה מערכתית עקיפה בכלל מערכות השלטון והממשל, במרקם החיים האזרחיים, בביטחון האוכלוסייה הישראלית והפלסטינית וביכולת לקיים באזור חיי שגרה. שיעורו של איום זה פחת במידה ניכרת מאז מבצע "חומת מגן" ושנות המערכה נגד הטרור ביהודה ושומרון, אך הפוטנציאל שלו קיים ומוחזק ברמה נמוכה באמצעות פעילות מבצעית לא פוסקת של פיקוד המרכז וארגוני הביטחון של צה"ל.

בעיראק האיום ממומש באמצעות פעולות של ארגוני טרור ופגיעה במרקם החיים השלטוני על ידי ארגוני פשע. איום זה אינו שונה מהמתואר בעקרונותיו הוותיקים של ת.א. לורנס כמו שלמד אותם לא רחוק מעיראק בשנות העשרים של המאה הקודמת, מתוך לחימה נגד גרילה במזרח התיכון.¹¹ השוני בין האתגר שדיבר עליו לורנס ובין האתגר הניצב כיום בפני האמריקנים בעיראק הוא ביכולות הטכנולוגיות הצבאיות והמבצעיות שרכשו הכוחות הלא סדירים.

הזיהוי הראשוני הוא שהאיום הטקטי ביהודה ושומרון ובעיראק דומה למדי, וכולל את המרכיבים האלה:

- התקפות גרילה וטרור ישירות על כוחות צבא וסיוע אזרחי
 - הפעלת צלפים – צליפה בשטח הבנוי ובשטח הפתוח
 - ירי מהמארב בשטח הבנוי ובצירי התנועה ממנו ואלי
 - ירי תלול מסלול של מרגמות ורקטות
 - מתאבדי נפץ, התקפות של חוליות גרילה על עמדות ומחסומים
 - הפעלת מכוניות תופת בפיגועים משולבים
 - ניסיונות לחטוף חיילים, אזרחים ועובדי ארגוני ממשל וסיוע אזרחי.
- קיים דמיון רב גם בטיפוסי המרחב האורבני שחלק מהלחימה מתנהל בו. הכרת המרחב האורבני לעומק: הכרת החלק העתיק בעיר מזרח-תיכונית טיפוסית – "הקסבה", הכרה והבנה של דרכי הפעולה מתוך האוכלוסייה ובתוכה, הכרת השימוש בתווך התת-קרקעי כתווך מבצעי משמעותי בשטח האורבני – כל אלה מאפשרים למחוללי הטרור והגרילה בניית יכולת מבצעית אפקטיבית.

הלחימה ביהודה ושומרון אל מול זו שבמחוז אל-אנבר

התבוננות בלחימה נגד הטרור והגרילה ביהודה ושומרון ובמערב עיראק 2003–2009 מעניינת ומאפשרת לימוד ולקחים.¹² בספטמבר 2007, בתוקף מבצעי אסטרטגיית ה"גאות", הוטלה על הדיביזיה של גנרל אלן, שהייתה מוצבת במערב עיראק¹³ המשימה הזאת: לנהל מבצעי לחימה נגד הגרילה והטרור ומבצעי ייצוב להשגת יציבות ביטחונית ואזרחית, להכניע את אל-קאעידה באזור, לנטרל את ההתקוממות העממית במחוז, לבנות יכולת ביטחון פנים, לבנות יכולת ממשל מקומי ולאפשר פיתוח כלכלי, בשיתוף הנהגת אזור אל-אנבר ובשיתוף צוות השיקום הארצי האמריקני (PRT). כדי לאפשר העברה של הסמכות השלטונית והביטחונית לממשל המקומי ולצבא עיראק המחודש (ISF). לא הוגדר משך זמן להשלמת המשימה, סיומה אמור להגיע עם השגת היציבות באזור.¹⁴

מחוז אל-אנבר גובל במערב עם סוריה, עם ירדן ועם סעודיה, ובמזרח משיק למרכז עיראק, אגן הפרת והחידקל. גודלו של השטח כשטחה של בריטניה. הערים

העיקריות במחוז זה הן רהווה, הית, אל-אסאד, רותבה, פלוג'ה ורמאדי, ערים אלה הן בנות יותר ממאתיים אלף תושבים כל אחת, וסביבן במדבר המערבי של עיראק עיירות רבות נוספות. סך כל האוכלוסייה במרחב: כמיליון וחצי תושבים. למרחב העצום הזה היו אחראיות מפקדת דיביזיה עם יכולות אוויריות ויכולות של כוחות מיוחדים, שתי חטיבות במבנה האמריקני BCT¹⁵, והאויב העיקרי בהגדרת האמריקנים הוא אל-קאעידה.

המבצעים ההתקפיים רוכזו בעיקר בערים. המבצעים במרחב היו בעיקר מבצעי מעצר וחקירה; מבצעי סיכול ממוקד; מבצעי פשיטה; מבצעי חסימה וסריקה. השימוש במודיעין, יומינט, ויזינט וסיגינט וכן שימוש בכלבים במבצעים אלה היה חיוני; ואכן, נפוץ. החטיבות המרחביות בשטח האורבני פעלו במספר מרכיבים: המרכיב הראשון – במבצעים התקפיים והגנתיים. המאמץ העיקרי היה במבצעים ההתקפיים, והמבצעים ההגנתיים נועדו להגן על הכוחות ועל הבסיסים הקבועים; המרכיב השני – שימוש בכוח עיראקי שכבר נבנה קודם לכן, ובניית כוח עיראקי שישתף פעולה עם האמריקנים בשליטה וביישום הביטחון האזורי, ובעתיד יהיה המועמד לקבל את האחריות על האזור כולו; בו בזמן הפעילו הכוחות האמריקניים מאמץ להשגת יציבות והרעיון היה טיפול באוכלוסייה בכל רמות התשתית הפיזית. ההנחה של האמריקנים הייתה שטיפול בצורכי האוכלוסייה העיראקית, ברמת הממשל וברמת הרשות המקומית יאפשר חיי שגרה סבירים ויטה את תמיכתה מהטרור. את הרעיון הנחתה תפיסה של שיקום אזורי.

בקשר לפעילות ההתקפית, פעילותו של צה"ל ביהודה ושומרון היא בעלת מאפיינים דומים לאלה שהופעלו במחוז אל-אנבר. מאמץ התקפי מול הטרור, מאמץ הגנתי על בסיסים מבצעיים צבאיים ועל יישובים ישראליים ומאמץ אזרחי המכוון לתחזוקת התשתית האזרחית ומרקם החיים של האזרחים הפלסטינים החיים ביהודה ושומרון.

ההבדלים העיקריים הם בשיטות הפעולה הטקטיות ובהקשרי המודיעין ושיתוף הפעולה הבין-ארגוני. כאן אפשר לזהות הבדל משמעותי ביכולת לקיים שיתוף פעולה עמוק בין ארגונים חוץ-צבאיים. בהקשר האמריקני אלה הם: ארגוני מודיעין ומערך הסיוע האזרחי; ובהקשר של צה"ל אלה הם: שירות הביטחון הכללי, המנהל האזרחי וכדומה. להבדיל מהמתרחש בעיראק, שם פעילות המודיעין האמריקני אינה משתפת את העיראקים בכל הנוגע לשימוש במשאבי מודיעין ייחודיים, כגון סיגינט ויומינט, שיתוף הפעולה הבין-ארגוני מאפשר לצה"ל להמשיך לסכל טרור ביעילות. מלבד זה, ביהודה ושומרון נעשה ניסיון לבנות יכולות מקומיות (משטרה מקומית, כוחות ביטחון של הרשות הפלסטינית) לטיפול בנושאי חוק וסדר ברמה המקומית. כוח פלסטיני שאומן על ידי האמריקנים פועל במרחב ג'נין ושכם ורמאללה, ומתקיימת פעילות נוספת המכוונת להרחבת גודלו ויכולותיו.

מלבד זה, פתיחה של רוב המחסומים לאוכלוסייה ביהודה ושומרון, הוצאת עיקר כוחו של צה"ל מתוך הערים ושמירה על גבולות פתוחים עם ירדן מאפשרות פיתוח כלכלי מרשים.¹⁶

המעורבות הפלילית ביהודה ובשומרון שונה במאפייניה מזו שבמחוז אל-אנבר. שם, בד בבד עם הפעילות המבצעית הטקטית עסקו האמריקנים בבניית כוח משטרה עיראקי חזק, מתוך הבנה כי ארגוני הפשע מחוברים עמוק לפעילות הטרור וכי הטיפול בארגוני הפשע צריך להתנהל על ידי הכוחות המקומיים. מטרת בניית כוח המשטרה הייתה להעביר את השליטה בשטח לכוח זה עם עזיבת הכוחות האמריקניים את האזור. מרכיב שמירת הסדר הציבורי קיבל התייחסות דומה. לפיכך העקרונות היו:

- הקמת יחידות עיראקיות נגד מתקוממים מחוץ לערים
- כינון משטרות חזקות בתוך הערים
- היערכות יחידות עיראקיות בגבולות סוריה, ירדן וסעודיה
- הקמת דיביזיה מרחבית שהורכבה משתיים או משלוש חטיבות מרחביות אמריקניות, המבצעות פעילות התקפית, פעילות הגנתית ופעילות שיקום אזרחית.

כאן אפשר לזהות שוני מהותי; בעיראק הכוונה הכוללת היא בנייה של צבא וכוחות ביטחון בעלי מיומנות ויכולת מגוונות, ואילו הפעולה ביהודה ובשומרון מכוונת לבנייה של כוחות לשמירת סדר וכוחות ביטחון שיוכלו לסכל טרור (בתמיכת ישראל). אין לישראל כל כוונה לפתח יכולות צבאיות מדינתיות ברשות הפלסטינית.

ההצלחה העיקרית שהאמריקנים מתארים באזור זה היא בלחימה נגד אל-קאעידה. הפעילות אינה מאפשרת את ייצוב המצב ללא פעולה רציפה ומתמשכת. תובנה זו בהקשר הצבאי תקפה גם לזירת יהודה ושומרון. יכולת ההתאוששות של הטרור במחוז זה דומה ליכולתו להתאושש בשכם, ברמאללה ובג'נין. בשני המקרים מתברר כי המרכיב המשפיע המשמעותי ביותר הוא הנוכחות והפעילות בשטח ובמרחבים האורבניים שהאוכלוסייה המקומית היא מרכז הכובד בהם.

מכך אפשר להסיק כי נוכחות קבועה של כוח, שימור היוזמה וההתקפיות ואיתור הזדמנויות מבצעיות, פעולה מבצעית צבאית, הנתמכת גם על ידי פעולה במרכיבי הביטחון האזרחי המשטרתית, הם מרכיבי קריטי בהצלחה. דומים הדברים בין יהודה ושומרון ובין אל-אנבר במובן האיכותי של הדברים, כלומר אמנם צה"ל באזור השליטה שלו, ומשטרות מקומיות בשטחי הרשות, כולל מנגנוני ביטחון שם, אינם פועלים ביחד, אך הם פועלים בתיאום במצב המורכב המאפיין את יהודה ושומרון. התוצאה מבחינת החיים האזרחיים בשטח דומה. מידה של יציבות ושל חוק וסדר מאפשרת מרקם חיים אזרחיים.

הלחימה האורבנית בגדאד

לצד בחינת יסודות הלחימה שנותחו לעיל, ראוי לבחון את מרכיבי הלחימה בתוך המרחבים האורבניים. משימת החטיבה האחראית לצפון-מערב בגדאד כמו שהוגדרה ב־18 באוקטובר 2007 הייתה לנהל קרב משולב ולבצע מבצעי לחימה מסוגים שונים, לאבטח את האוכלוסייה ולהגן עליה על ידי הכנעת הגרילה והטרור וארגוני הפשע במרחב האחריות של החטיבה, הפחתה של פעילות הכתות (תאי התקוממות כיתתיים או דתיים) המקומיות, תוך כדי העלאת היכולת המבצעית של צבא עיראק ויכולת הממשל המקומי. מפקד החטיבה טוען שאין מדובר בלחימה נגד טרור וגרילה בלבד, אלא מדובר בעבודת ממשל עירונית שלמה.¹⁷ אם כן, מפקד החטיבה מפקד על מרכיבי כוח רבים ושונים, מחטיבות שונות, בשילוב כוחות עיראקיים, עם מנהל אזרחי מורכב ועם יחידות מודיעין מסוגים שונים.

האמריקנים ניהלו מבצעים בעלי מאפיינים טקטיים דומים לאלה שהפעיל צה"ל ביהודה ובשומרון, אולם אלה נמשכו זמן רב יותר. לדוגמה, מבצעים של כניסה למרחב צפון מערב בגדאד ומעבר מיעד אחד למשנהו בשכונות העיר, ברציפות במשך שבועות. כך מתגבשת יכולת מבצעית, נוצרת היכרות ונצבר ידע רב בנוגע למרחב, אולם קושי משמעותי מאוד נובע מכך שחלק גדול מהלוחמים ושדרת הפיקוד מוחלפים מדי חצי שנה. חילוף זה פוגע מאוד בשימור הידע המבצעי במשך זמן.

שיטת הפעולה בצפון מערב בגדאד התבססה על פעולה בתוך השטח, על שמירה על חופש פעולה מבצעי רחב ככל האפשר ועל פעולה מבצעית במגע ישיר נגד הטרור – לחימה ממש – מבצעים התקפיים. בו בזמן התנהל מאמץ מבצעי של שיתוף פעולה עם השיח'ים המקומיים. ניצול הסדקים בין הארגונים לרכישת משתפי פעולה באמצעות תשלומים כספיים רצופים – הכללתם כ"מקבלי משכורות" של צבא ארצות הברית ופעולה של צבא עיראק צמוד לאמריקנים (ISF).

מעניינת להתבוננות שיטת הפעולה של מבצעים מיוחדים במרחב החטיבתי. אלה בוצעו במנותק מהפיקוד והשליטה של החטיבה, וגרמו במקרים רבים קושי בשילוב המבצעים האלה לתוך פעילות החטיבה. במקרים רבים יש ניגוד עניינים בין שיטת הפעולה של מפקד החטיבה ובין אופי הפעולה של המבצעים המיוחדים. הדבר נובע מההבדל במשימות. בהקשר זה אפשר ללמוד כי הלקח החשוב הוא שהמאמץ של המבצעים המיוחדים צריך לבוא מתוך הבנת סביבת הפעולה של החטיבה, ולא – מבצעים שמסתבכים עלולים למחוק חודשים ארוכים של הצלחה בשיתוף המקומיים במאמץ הלחימה. הדבר נובע מהפעלת כוח קיצונית במבצעים המיוחדים של האמריקנים, ללא צורך בתיאום מבחינתם עם גורמי החטיבה. הפעלת

הכוח על ידי הכוחות המיוחדים במרחב הפעולה שלהם עלולה להיות אגרסיבית ותוך כדי שימוש בכל היכולת המבצעית הרבה העומדת לרשותם. בסופו של מבצע עלולים להיהרג משתפי פעולה או בני משפחותיהם בשל אי-היכרותו של הכוח המיוחד את הסביבה שהוא נלחם בה, ומאמצי חיבור ושיתוף המקומיים של חודשים ארוכים עלולים לרדת לטמיון. אף כי שיתוף הפעולה הבין-ארגוני ועקרונות הפיקוד והשליטה של צה"ל נבנו כדי להימנע ממקרים דומים, גם ביהודה ובשומרון סכנה זו קיימת, ויש לוודא כי לקח זה מוטמע ומיושם.

לקח חשוב נוסף שהסיקו האמריקנים נוגע לחלוקת האזור למרחבי פעולה גדודיים. בעיניהם, זהו אחד מהמפתחות העיקריים להצלחה, ולפיכך במרחב הלחימה הגדודי מתבצעים מבצעים רצופים של סריקות אחר תשתית פח"ע, סיכולים ממוקדים, מעצרים וחקירות – בפיקוד אחד ובתיאום הגדוד. לדוגמה: מבצעי לחימה – מארבים מסוגים שונים, מעצר וחקירה, פגיעה ממוקדת סיכול ממוקד ופגיעה בשרשרת הפיקוד של הארגונים באזור האורבני, מבצעי לחמה פסיכולוגית – הפצת שמועות ומבצעים מעשיים התומכים את הפצת השמועות, שימוש בסיגינט, יומינט ומשתפי פעולה מקומיים בתוך מבצעי לחמה פסיכולוגית ולחמת מידע, ופיתוח טכניקות פטרול וצלפות מתאימים לשטח הספציפי. בצורה שכזו הפכו גם הגדודים לסוג של גדודים מרחביים.

ניתוח זה מציף כמה תובנות בהקשר של צה"ל:

- א. הנוכחות במרחב האורבני וההיכרות הרציפה עמו מייצרות חופש פעולה מבצעי המאפשר לפגוע בגורמי טרור לאורך זמן. צה"ל נדרש לאתר את הדרכים המיטביות לשמר חופש פעולה מבצעי בערי יהודה ושומרון כדי לשמר את היכולת לפגוע בגורמי הטרור ובגורמים הפוגעים ביציבות במרחב.
- ב. רצוי יהיה לשמר ככל הניתן בצה"ל את מוקדי הידע המבצעי המתמחים במרחב ולהימנע ככל הניתן מקטיעה של שרשרת הידע על ידי נידוד תכופ של מפקדים. צורכי סדרי הכוחות בזירות מבצעים נוספות (בעזה בגבול הצפון, ובעיקר לאחר מלחמת לבנון השנייה) הגורמים העתקה של כוחות, מחייבים לבחון כיצד יהיה אפשר להמשיך ולשמר את הידע בצורה מיטבית.
- ג. פעולה של מבצעים מיוחדים חייבת להיות מתואמת ומקושרת בשתי רמות: הראשונה היא ברמת התיאום המבצעי, ומשמעה שמפקד החטיבה המרחבית צריך להיות מעורב במבצעים המיוחדים כדי לוודא שאלה מסונכרנים עם שאר פעילות החטיבה; והשנייה נוגעת לצורך לוודא שהמטרות של המבצעי המיוחד עולות בקנה אחד עם התובנות המבצעיות ארוכות הטווח שנוצרו בחטיבה המרחבית.
- ד. העצמאות הניתנת לגדוד האמריקני המרחבי אינה מתאימה ליישום באזור יהודה ושומרון. ביהודה ובשומרון המרחב מחולק לגדודים, ואלה – לצורך

מימוש משימתם – נשענים בעיקר על החטיבה המרחבית, ועצמאותם המבצעית הכוללת מוגבלת. לפיכך במקרים רבים מתבצעת פעילות מבצעית במרחב שאיננה בסמכות של המגד ה"מרחבי".

סיכום

בשנות הלחימה האחרונות, ובייחוד מאז מבצע "חומת מגן", למדו האמריקנים רבות מישראל, והדבר נכון גם בכיוון ההפוך. בגדאד היא מודל ללמידה מבצעית על אודות הלחימה בעיר, ואפשר להעביר את לקחי הלחימה במבצעים בעיר בגדאד לערים ביהודה ושומרון ולהפך.

מומלץ להתבונן על החיבור שעושים האמריקנים בין מבצעי הלחימה ובין מבצעי הייצוב. ראיית האמריקנים וגם ראיית הבריטים בצורך במבצעי ייצוב (יציבות) ביטחוניים אזרחיים נובעות מניסיונם ומהבנתם את האוכלוסייה כמרכז כובד במרחב לחימה נגד טרור וגרילה. תחום מבצעי הייצוב הוא נושא שראוי ללמוד אותו ולחקור אותו לשימושים אופרטיביים בצה"ל.

בקשר להתבוננות הכוללת על הלחימה ותוצאותיה ראוי לקרוא את הנכתב במאמרו של קצין אמריקני,¹⁸ ביקורת מעניינת: "מראית העין של יציבות בעיראק כפי שבאה לביטוי במהלך אביב 2009 והציפייה לנסיגת כוחות ארצות הברית יצרו נטייה בקרב האמריקנים להכתיר את מלחמת עיראק כ'ניצחון'. גישה כזאת מתעלמת מהתוהו ובוהו העדתי ששרר שם בשנים 2006–2007 וכן היא מתעלמת מהעובדה כי הסכסוכים הפנימיים הנפוצים בעיראק מצויים בשליטה ובבקרה רק בשל העובדה כי כוחות ארצות הברית נוכחים שם".

היציבות ביהודה ושומרון שהושגה מאז מבצע "חומת מגן" והמערכה נגד הטרור, המתנהלת ברציפות במידה משתנה של אינטנסיביות, מצויות בשליטה ובבקרה רק בשל העובדה כוחות צה"ל נוכחים שם ומבצעים פעילות מבצעית ענפה. הדמיון המבצעי ברור, ולפיכך זוהי תובנה חשובה. הפחתת כוחות משמעותית של צה"ל ביהודה ושומרון עלולה להחזיר לאזור את המציאות הביטחונית הקשה שהייתה לפני מבצע "חומת מגן".

הערות

- 1 יוהשפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, תל-אביב: 1992, עמ' 436–437. להלן: הרכבי. על סימטריה וא-סימטריה בהתשה ראו את הדוגמה על מלחמת הבורים 1899–1902. הבחנה זו אינה חדשה בהיסטוריה של המלחמות.
- 2 Werner Hahlweg, **Clausewitz and Modern Strategy**, Edited by Michael I Handel, Frank Cass, London: 1986. pp. 127–133. מאמר זה מראה כי גם קלאוזביץ התייחס ללחמת הגרילה בשפתו כמלחמה קטנה. אמנם הקשר בהתייחסותו היה בתחילה נפילתה של פרוסיה ב-1806–1807, ומאוחר יותר בקשר למערכה ברוסיה ב-1812. בסדרת הרצאות בבית ספר למלחמה בגרמניה בשנים 1810–1811 עסק קלאוזביץ

- בנושא זה, והדבר מגדיר את התופעה ומצביע על הקשר בין מרכיבי תופעת המלחמה, כלומר אין חידוש במלחמות ה"קטנות" ובסמיכותן למלחמות "גדולות", כמו שמוגדר במאמר, ונכון לחפש את הקשר ללמידה הן בעניין הפעלת הכוח והן בהקשר בניין הכוח הצבאי לעימותים משולבים מסוג זה.
- 3 גיורא סגל, "חיוניות התמרון בעימות א-סימטרי". **עדכן אסטרטגי**, כרך 10, גיליון 4, פברואר 2008. מלבד זה, עקרון המאזניים, שמדובר בו על איזון בין שני סוגי עימות אלה, הקיימים תמיד בתופעת המלחמה, מחייב התייחסות בכל הנוגע לבניין והפעלת הכוח כדי להגיע מוכנים לכל סוג של עימות. ראו גם: הרכבי, עמ' 193–214. הניתוח המובא בעניין הגרילה והטרור מצביע על הצורך בבחינה מקצועית קבועה ובהתאמה של דרכי ההתמודדות למצב הייחודי, תוך כדי הכרת הרקע ההיסטורי של התופעה, שהיא תופעה גנרית. בלשונו של הרכבי, הגרילה היא שיטת הלחימה הקדומה ביותר המוכרת.
- 4 בתורת צה"ל מגדירים את העימות הא-סימטרי "עימות מוגבל".
- 5 יורם שוייצר, "מגבלות הלחימה כנגד צבא טרורילה", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1, גיליון 1, אפריל 2009, עמ' 33–38.
- 6 תיאור האסטרטגיה נרשם על ידי המחבר בהרצאה שניתנה בכינוס JUV 08, 8 באפריל 2008. המרצה דויד קילקולן (David Kilcullen) היה מיועציו הקרובים של גנרל פטראוס. ראו Kilcullen, David. *The Accidental Guerrilla. Fighting small wars in the midst of a big one*. Hurst & Company, London, 2009.
- 7 West Francis J. *The strongest tribe: war, politics, and the endgame in Iraq* \Bing West. Random House Publishing Group, New York 2008. pp. 247-279. הובלה על ידי הגנרל פטראוס, מפקד הכוחות האמריקניים בעיראק וצוותו ובהשראת רעיונותיו ללחימה נגד גרילה וטרור; היא הייתה אינטנסיבית מאוד, והתבססה על תפישתו את האופן הנכון להילחם נגד התקוממות, גרילה וטרור. תפישתו של פטראוס את האזרחים כמרכז כובד אופרטיבי ואסטרטגי בלחימה נגד התקוממות אפשרה לו במידה רבה לפעול בנחישות ותוך כדי הפעלת כוח צבאי גדול נגד פעילי הטרור והגרילה.
- 8 Kilcullen, David. *The Accidental Guerrilla. Fighting small wars in the midst of a big one*. Hurst & Company, London, 2009. פרק בספר זה על אסטרטגית ה-Surge מתאר את בנייתה של האסטרטגיה הזו. בבסיס הרעיון גישה מגובשת ללחימה נגד התקוממות, הגורסת אינטגרציה ותלכיד של כלל הרמות הפועלות בהקשר לחימה זה: הרמה המבצעית, האזרחית והמדינית. ראייה כולית זו הייתה הבסיס לתפיסה המבצעית של פטראוס. המעניין הוא ההסתמכות הבהירה על הידע הקודם בנושא זה ועל ההיסטוריה, בצד למידה מתוך המתרחש בשטח, מן התנאים הייחודיים בזירת הלחימה עצמה.
- 9 אפרים קם, "הסבך העיראקי – האם יש אור בקצה המנהרה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 10, גיליון 3, נובמבר 2007. פוטנציאל המתחים המוצגים במאמרו של ד"ר אפרים קם משנת 2007 נותר בעינו. נוכחותה של אמריקה באזור היא המאפשרת את ההתקדמות לכיוון מימוש אסטרטגיית יציאה. הטיעון פרדוקסלי, אך מדויק.
- 10 שם.
- 11 T. E. Lawrence in War & Peace, Edited by Malcolm Brown, Greenhill Books, London: 2005. pp. 274-284.
- 12 ההבדל בין מחוז אל-אנבר בעיראק ובין יהודה ושומרון ברור. הן בגודל המרחב הגאוגרפי והן בכמות האוכלוסייה ובאיכותה. עם זאת, יש מקום להשוואה איכותית בפעילות ובמרכיבי התפיסה המבצעית והאסטרטגית ללא כל ניסיון להשוות את כלל הבעיה שעמדה בפני מפקד אזור אל-אנבר ומפקד יהודה ושומרון.
- 13 West Francis J. *The strongest tribe: war, politics, and the endgame in Iraq* \Bing West. Random House Publishing Group, New York: 2008. pp. 281-292.

- הַתּוֹצְאוֹת הַמְּבַצְעִיּוֹת בַּמַּעֲרָכָה נֶגֶד הַהִתְקוּמָמוֹת בַּאֲזוֹר אֶל-אֲנֹבֶר הָאֻמְרִיקָנִים מִגְדִּירִים כְּנִיצְחוֹן וְכִיּוּשׁ מוֹצֵלַח שֶׁל תְּפִיסַת הַלְחִימָה נֶגֶד הַהִתְקוּמָמוֹת שֶׁהִנְחִילוּ גִנְרָל פֶּטְרָאוֹס וְצוּוֹתוֹ. בַּהֲמִשָּׁךְ הַמְּבַצְעִים וְהַמַּעֲרָכָה בְּכָלֵל הָאֻמְרִיקָנִים מִתִּיַּחֲסִים לַהֲצִלְחָתָם בַּאֶל-אֲנֹבֶר כָּאֵל נְקוּדָה לַהֲשׁוּוֹאָה וּלְלִימּוּד. הַדְּבָר נִכּוֹן גַּם בְּקֶשֶׁר לַלְחִימָתָם הַמְּקַבִּילָה בַּאֲפִגְנִיסְטָן.
- 14 רִישׁוֹם שֶׁל הַמַּחְבֵּר בַּהֲרָצָאָה וּפְגִישָׁה עִם מִפְקֵד חֲטִיבַת צִפּוֹן-מַעֲרָב בְּגִדָאָד בִּשְׁנֵים 2006–2008, עִם מִפְקֵד אוֹגְדַת מַעֲרָב עִירָאק, וְעִם מִפְקֵד גְּדוּד מִקְרָבוֹת הָאֻמְרִיקָנִים בַּפְּלוֹג'ָה ב' 2004.
- 15 BCT– Brigade Combat Team
- 16 אֵין לַהֲגִזִּים בְּמִידַת הִיכּוּלַת לִשְׁתַּף פְּעוּלָה. בַּהֲקֶשֶׁר זֶה אֶפְשָׁר לַלְמוּד רַבּוֹת מַחִיסוֹל שְׁלוּשֵׁת הַמַּעֲוֹרְבִים בְּרִצָּח שֶׁל הָרֵב מֵאִיר חֵי ב' 26 בְּדִצְמֵבֶר 2009, שֶׁם הָעֵדִיפּוֹ צֶה"ל וּשְׁיִירוֹת הַבֵּיטְחוֹן הַכִּלְלִי לַפְּעוּל עֲצֻמַּאִית, אֵף שֶׁלְכָאוּרָה יִכְלוּ הַפְּלַסְטִינִים לַעֲצוֹר אֶת הַמַּעֲוֹרְבִים.
- 17 מִתּוֹךְ תְּרִשׁוּמַת שִׁיחָה שֶׁל הַמַּחְבֵּר עִם מִפְקֵד חֲטִיבָה אֻמְרִיקָנִית בַּעִירָאק.
- 18 רַב-סֶרֶן קְלִינֵט צוּמְבְּרוֹנֹן, חֵיל הָאוּוִיר שֶׁל אֶרְצוֹת הַבְּרִית, "שׁוֹמְרִים שֶׁל שְׁלוֹם מִתּוֹחַ: הַכּוּחוֹת הַמְּזוּינִים הָאֻמְרִיקָאִיִּים וְהַסַּכְסוּכִים הָעַדְתִּיִּים בַּעִירָאק", **עֵדֶכֶן אֶסְטְרֵטִיקָה**, כֶּרֶךְ 12, גִּילְיוֹן 2, אוֹגוּסְט 2009, עִמ' 69–77.